

Rola wolontariatu w realizacji społecznych funkcji Tatrzańskiego Parku Narodowego

Magdalena Frączek, Jan Krzeptowski

Abstrakt. Tatrzański Park Narodowy (TPN) jest najliczniej odwiedzanym parkiem narodowym w Polsce. Od 6 lat pracowników parku wspierają wolontariusze. W programie „Wolontariat dla Tatr” wzięło udział już ponad 740 osób z całego kraju. W 2012 roku 270 wolontariuszy wypracowało blisko 19 000 godzin na rzecz TPN. Wolontariusze odgrywają coraz większą rolę w udostępnianiu parku dla społeczeństwa oraz realizacji edukacyjnej funkcji parku. Wykonują zadania z zakresu utrzymania infrastruktury turystycznej, sprzątają otoczenie szlaków, udostępniają ekspozycje muzealne, patrolują szlaki, informują i edukują turystów w terenie. Dzięki ich pomocy TPN lepiej chroni przyrodę i staje się bardziej przyjazny turystom. Wypracowany w TPN model zarządzania wolontariatem może być zastosowany w innych obszarach chronionych w Polsce.

Słowa kluczowe: wolontariat, Tatrzański Park Narodowy

Abstract. The role of volunteering in the implementation of the social functions of the Tatra National Park. The Tatra National Park is the most frequently visited national park in Poland. For 6 years, park employees are supported by volunteers. More than 740 people from all over Poland have already participated in the „Volunteering of the Tatras” programme. In 2012, 270 volunteers donated close to 19 000 hours for the Tatra National Park. Volunteers play an increasingly important role in implementation of the social and educational function of the national park. They do tasks associated with a maintenance of tourism infrastructure, clean up the trails and their surrounding, work in museum exhibitions, patrol trails, inform and educate visitors. Thanks to help of volunteers the Tatra National Park better protects nature and becomes more friendly for tourists. Model of volunteer management, worked out in the Tatra National Park, can be used in other protected areas in Poland.

Keywords: volunteering, Tatra National Park

Wstęp

Tatrzański PN obejmujący swoim obszarem jedyny w naszym kraju fragment gór typu alpejskiego jest najpopularniejszym parkiem narodowym w Polsce. W 2011 roku odwiedziło go ponad 3 miliony turystów. Dzienna frekwencja turystyczna w szczycie sezonu letniego przekracza 30 tysięcy osób. Dużym wyzwaniem dla Parku jest pogodzenie podstawowego celu, jakim jest ochrona przyrody, z funkcjami społecznymi – udostępnianiem dla sportu i rekreacji. Od 2007 roku pracowników TPN wspierają wolontariusze. Obecnie „Wolontariat dla Tatr” jest największym programem wolontariatu w polskich parkach narodowych (Krzeptowski 2012).

Rozwój wolontariatu w Tatrzańskim Parku Narodowym

Od sześciu lat pracownicy TPN współpracują z Rocky Mountain National Park, którego obszar pod względem przyrodniczym oraz turystycznym jest bardzo zbliżony do Tatr. Współpraca ta polega na wymianie doświadczeń poprzez szkolenia pracowników oraz organizację corocznych konferencji. Jedną z podstawowych różnic w funkcjonowaniu polskich i amerykańskich parków narodowych jest zaangażowanie wolontariuszy w ochronę przyrody. W 1970 roku National Park Service zainicjował program „Volunteers in Parks”. W pierwszym roku funkcjonowania wzięło w nim udział niecałe tysiąc osób. W 2008 roku ponad 172 tysiące wolontariuszy pracowało w ramach 366 programów wolontariatu organizowanych przez National Park Service. Łączny czas ich pracy wyniósł ponad 5,5 miliona godzin i został wyceniony na 107,3 miliona dolarów (www.nps.gov).

Na wzór amerykańskiego wolontariatu, w Tatrzańskim PN w 2007 roku zainicjowano program „Wolontariat dla Tatr” (Ziobrowski 2007). W pierwszym roku wzięły w nim udział 92 osoby. Początkowo wolontariusze pracowali w Tatrach tylko sezonowo, głównie w okresie czerwiec-wrzesień. Rozwijanie programu wolontariatu napotkało na liczne trudności. Nigdzie w Polsce nie było wypracowanego modelu zarządzania wolontariatem w parku narodowym (Dobrzański 2009). Do tej nowości sceptycznie podchodziło wielu pracowników parku. Stopniowo wypracowano odpowiednie procedury a wolontariusze zyskiwali zaufanie pracowników. Z roku na rok przybywało zadań dla wolontariuszy, nie tylko w sezonie letnim, ale także w pozostałych miesiącach. Po sześciu latach działalności „Wolontariat dla Tatr” jest już całorocznym programem. Łącznie, od początku działania w tym programie wzięło udział ponad 740 osób.

W 2012 roku 270 wolontariuszy wypracowało ponad 18 900 godzin na rzecz TPN. Średnia długość wolontariatu wynosiła 10 dni, czyli około 70 godzin pracy. Rekordzistka wypracowała ponad 400 godzin. W 2013 roku, w związku ze zwiększeniem liczby miejsc noclegowych dla wolontariuszy, zaplanowano przyjęcie 500 osób.

Zadania wolontariuszy

W 2012 roku wolontariusze w Tatrzańskim PN wykonywali ponad 50 różnych zadań, głównie z zakresu udostępniania, edukacji, monitoringu i czynnej ochrony przyrody. Większość czasu wolontariusze poświęcają na zadania związane z udostępnianiem parku dla zwiedzających. Są to przede wszystkim prace z zakresu utrzymania czystości w parku – regularne sprzątanie szlaków turystycznych, koryt potoków oraz poboczy dróg. Wcześniej prace te wykonywały zakontraktowane firmy. Wolontariusze pomagają w utrzymaniu małej infrastruktury turystycznej: udrażniają wodospusty, wykonują drobne naprawy nawierzchni i remontują ogrodzenia przy szlakach. Dbają także o oznakowanie szlaków – tablice, piktogramy i kierunkowskazy. Do tej grupy zadań należy także patrolowanie w szczycie sezonu najpopularniejszych szlaków (Morskie Oko, Giewont), kontrola wjazdów na drogi wewnętrzne i pomoc w obsłudze punktu informacji turystycznej.

Druga pod względem ilości poświęconego czasu jest grupa zadań edukacyjnych. Wolontariusze w sezonie letnim wygłaszają dla turystów kilka razy dziennie prelekcje edukacyjne w terenie – nad Morskim Okiem i Smreczyńskim Stawem. Zadanie to wykonują osoby, które zdały wcześniej test z wiedzy przyrodniczej i topograficznej. Wolontariusze udostępniają także ekspozycje muzealne w dwóch budynkach i pomagają przy organizacji imprez edukacyjnych – happeningów i pikników. Na ich pomoc TPN może liczyć nie tylko w Tatrach, ale też w całej Polsce, gdzie organizowane są festiwale czy targi książki.

Trzecia grupa zadań wykonywanych przez wolontariuszy jest związana z monitoringiem. Ich pomoc jest niezastąpiona przy monitoringu turystyki pieszej i narciarskiej. Wolontariusze prowadzą obserwacje terenowe, dystrybuują urządzenia automatycznie rejestrujące trasy poruszania się turystów oraz ankietyują turystów. Daje to możliwość dokładniejszego badania rozkładu czasowego i przestrzennego ruchu turystycznego.

Fot. 1. Sprzątanie rzeki w Dolinie Kościeliskiej (fot. J. Krzeptowski)
Photo 1. Cleaning of the river in the Kościeliska Valley

Zarządzanie wolontariatem

Zarządzanie wolontariatem w TPN podlega pod Dział Udostępniania Parku i zajmuje się nim pełnoetatowy koordynator. Podstawową formą promocji wolontariatu i komunikacji z wolontariuszami jest strona internetowa TPN oraz grupa na portalu społecznościowym Facebook. Od 2010 roku w listopadzie TPN organizuje „Dni Wolontariatu”, które są formą podziękowania wolontariuszom za całoroczną pracę. W 2012 roku wzięło w nich udział około 100 osób. W 2013 roku zostanie wdrożone nowoczesne oprogramowanie ułatwiające rekrutację i koordynację wolontariatu za pośrednictwem Internetu.

Tatrzański PN zapewnia wolontariuszom darmowy nocleg w kwaterach o standardzie turystycznym. Wolontariusze są zwolnieni z opłat za wstęp do parku oraz korzystają z bezpłatnego transportu z kwatery do miejsca pracy. W czasie pracy wolontariusze używają odzieży służbowej oznakowanej logotypami TPN. Po zakończeniu wolontariatu każda osoba może otrzymać stosowne zaświadczenie. Przez cały rok wolontariusze mogą brać udział w weekendowych szkoleniach z zakresu ochrony przyrody i bezpieczeństwa.

Koszt programu „Wolontariat dla Tatr” w 2011 r. wyniósł 82 067 złotych. Największy udział w tej sumie miały koszty utrzymania kwatery, zakupu odzieży służbowej i wynagrodzenie koordynatora. Część kosztów szkoleń wolontariuszy pokryto z funduszy unijnych

w ramach projektu edukacyjnego „Akademia Tatry – kształtowanie postaw ekologicznych różnych grup użytkowników Tatr” (Krzeptowski, Pater 2012). W 2012 roku koszt wolontariatu był nieco wyższy, około 100 tysięcy złotych.

Korzyści z wolontariatu

Podstawową korzyścią z wolontariatu w TPN jest wsparcie dla pracowników. Dobrym przykładem są dyżury wolontariuszy w punkcie informacji turystycznej i ekspozycjach muzealnych. Prace te wolontariusze wykonują w weekendy lub w czasie urlopu etatowych pracowników. Dzięki temu ekspozycje muzealne są otwarte dla zwiedzających siedem dni w tygodniu przez cały sezon letni. Możliwość zorganizowania zastępstwa wolontariusza umożliwia też oddelegowanie pracowników edukacyjnych do prac związanych z prowadzeniem grup lub organizacją zajęć w terenie. Wolontariusze wspierają pracowników parku nie tylko logistycznie, ale także swoją wiedzą i kreatywnością. Wolontariat to także możliwość realizacji nowych zadań. To dzięki wolontariuszom pojawiła się w Tatrach nowa forma edukacji plenerowej – cykliczne prelekcje edukacyjne.

Bardzo ważne są korzyści edukacyjne z wolontariatu. Na szkoleniach wolontariusze przyswajają wiedzę o przyrodzie Tatr, sposobach jej ochrony oraz zasadach udostępniania obszaru parku dla społeczeństwa. Pracując, poznają w praktyce organizację parku oraz jego problemy. Wiedzą tą dzielą się z turystami, ale także w swoim otoczeniu – w domu, wśród znajomych czy na uczelni. Każdy przeszkolony wolontariusz staje się potencjalnym edukatorem w swoim środowisku. W prelekcjach edukacyjnych prowadzonych przez wolontariuszy w sezonie letnim brało udział nieraz ponad 300 osób dziennie. Wśród uczestników prelekcji przeprowadzono w 2010 roku ankietę ewaluacyjną. Wzięło w niej udział ponad 800 turystów. Zdecydowana większość z nich (89%) bardzo dobrze oceniła tą formę edukacji a większość (60-90%) zadeklarowała, że dowiedziała się dzięki nim czegoś nowego o przyrodzie TPN i obowiązujących w nich przepisach (Krzeptowski 2012). Wśród wolontariuszy są osoby posiadające specjalistyczną wiedzę przyrodniczą. Przykładem może być wolontariusz – ornitolog, który przeprowadził kilkanaście szkoleń dla pracowników parku z zakresu monitoringu ptaków. Ważnym aspektem edukacyjnym jest również możliwość odbycia w ramach wolontariatu praktyk przez studentów kierunków przyrodniczych i turystycznych. W 2012 z tej możliwości skorzystało 46 studentów.

Kolejną korzyścią z wolontariatu w parku narodowym jest uspołecznianie ochrony przyrody. Wolontariusze poznają pracowników parku a także zawiązują znajomości z innymi osobami, wolontariuszami o podobnych zainteresowaniach. Wytwarza się więź społeczna między obywatelami a instytucją zajmującą się ochroną przyrody. Wolontariusze utożsamiają się w pewien sposób z parkiem, interesują się jego bieżącą działalnością. Nie traktują już ochrony przyrody jako zadania powierzonego państwowemu instytucjom, lecz aktywnie się w nią włączają. Umożliwiają ludzicom wolontariat na rzecz ochrony przyrody kształtując się odpowiednie postawy ekologiczne w społeczeństwie.

Korzyści finansowe z wolontariatu można wyliczyć na dwa sposoby: jako ekwiwalent pełnych etatów lub wykorzystując stawkę godzinową. W pierwszym sposobie dzieli się sumę godzin wypracowaną przez wolontariuszy przez ilość godzin jaką rocznie przepracowuje pełnoetatowy pracownik. W 2012 czas pracy wolontariuszy stanowił równowartość 10,5 pełnych etatów, co po pomnożeniu przez średnią stawkę miesięczną referenta (2.200,00 zł brutto miesięcznie) daje wartość 277.200,00 zł. Podobną wartość można uzyskać drugim sposobem, mnożąc sumę godzin wolontariatu przez średnią stawkę godzinową (15,00 zł). Daje to kwotę 283.500,00 zł. Nakłady na wolontariat zwracają się zatem trzykrotnie.

Fot. 2. Prelekcje edukacyjne dla turystów nad Smreczyńskim Stawem (fot. J. Krzeptowski)
Photo 2. Field education of tourists at the Smreczyński Lake

Fot. 3. Wolontariusze na wycieczce z dyrektorem Tatrzańskiego Parku Narodowego (fot. J. Krzeptowski)
Photo 3. Volunteers on a trip with the director of the Tatra National Park

Perspektywy rozwoju wolontariatu w innych parkach narodowych

W 2010 roku oprócz TPN wolontariat zorganizowano w 9 innych polskich parkach narodowych. Pracowało w nich łącznie 325 osób. Najwięcej wolontariuszy pracowało w parkach: Tatrzańskim, Biebrzańskim, Roztoczańskim oraz Magurskim – od 39 do 160 osób (Krzeptowski 2012). W 2011 roku wolontariat rozpoczął się w dwóch kolejnych parkach narodowych. Mimo inicjacji wolontariatu w kolejnych parkach narodowych jego skala jest bardzo mała – większość parków narodowych albo w ogóle nie organizuje wolontariatu, albo przyjmuje na wolontariat zaledwie kilka osób rocznie. Z ankiety przeprowadzonej w 2011 roku wśród uczestników „Wolontariatu dla Tatr” wynika, że gdyby w innych parkach narodowych przygotowano atrakcyjną ofertę wolontariatu, aż 70% spośród wolontariuszy TPN wzięłoby w nim udział.

W 2012 roku rozpoczęło działalność Stowarzyszenie „Wolontariat dla Przyrody”, którego celem jest rozwój wolontariatu w instytucjach związanych z ochroną przyrody. Przytoczone dane wskazują na istnienie dużego potencjału społecznego, który w niewielkim stopniu jest wykorzystywany przez instytucje odpowiedzialne za ochronę przyrody w Polsce. Odbija się to niekorzystnie na wizerunku parków narodowych. Dobrym rozwiązaniem byłby ogólnopolski program rozwoju wolontariatu w parkach narodowych. Program taki powinien obejmować przede wszystkim: opracowanie ogólnych standardów wolontariatu w parku narodowym, szkolenia dla koordynatorów wolontariatu, kampanię promocyjną, nawiązanie współpracy pomiędzy parkami i ośrodkami akademickimi, stworzenie mechanizmu finansowania wolontariatu. Szansą na rozwój wolontariatu jest także włączenie się polskich parków narodowych w międzynarodowe programy szkoleń i wymiany doświadczeń (Bremer, Graeff 2006). W perspektywie kilku lat wolontariat może stać się ważnym elementem ochrony przyrody w Polsce.

Literatura

- Bremer S., Graeff P. 2006. Volunteer Management in German National Park - from Random Action toward a Volunteer Program. *Human Ecology* 37, Springer, Hamburg.
- Dobrzański K. 2009. Istota, przesłanki i obszary działań wolontariatu. [W:] Zarządzanie Zasobami Ludzkimi, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Krzeptowski J. 2012. Wolontariat w polskich parkach narodowych – stan obecny. i perspektywy rozwoju. Praca magisterska na Wydziale Leśnym Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie.
- Krzeptowski J., Pater B. 2012. Realizacja zadań Tatrzańskiego Parku Narodowego przy wsparciu wolontariatu. *Aura* 6/2012: 14-18.
- Volunteer News - Winter 2012, Rocky Mountain National Park
- Ziobrowski S. 2007. Wolontariat dla Tatr. *Biuletyn Tatrzańskiego Parku Narodowego*, Nr Zima 2007. Tatrzański Park Narodowy, Zakopane.
- <http://www.nps.gov>
- <http://www.volunteers-in-park.eu>

Magdalena Frączek¹, Jan Krzeptowski²

¹Instytut Bioróżnorodności Leśnej, Wydział Leśny, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie,

²Tatrzański Park Narodowy, rlfracze@cyf-kr.edu.pl, jkrzeptowski@tpn.pl